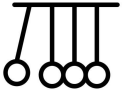

TURKEY'S UNHEARD VOICES

Hukuk Felsefesi ve Hukuki Pozitivizm: Hukuk Teorileri

LAW

ELA TUNÇ

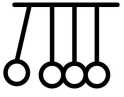
Giriş

Hukuk yalnızca kuralların bir toplamı değildir; insan aklının, ahlakın ve toplumsal düzenin bir yansımasıdır. Hukukun doğasını, amacını ve yapısını anlamayı amaçlayan çalışma alanı, genellikle hukukun bilimi ya da felsefesi olarak tanımlanan hukuk felsefesi (jurisprudence) olarak adlandırılır. Hukuk felsefesi aracılığıyla akademisyenler şu temel sorulara yanıt aramaya çalışır: “Hukuk nedir? Neden ona uyarız? Ahlak ve adaletle nasıl bir ilişki içinde olmalıdır?” Bu geniş alan içerisinde, hukukun nasıl işlediğini ve neden bağlayıcı bir güce sahip olduğunu açıklamak üzere farklı düşünce okulları ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında en etkili olanlardan biri, hukuku ahlaki ya da ilahi değerlendirmelerden ayıran ve onu insan iradesi ile otoritesinin bir ürünü olarak gören hukuk pozitivizmidir. Bu makale, hukuk felsefesinin kavramını ve dallarını incelemekte, hukuk pozitivizminin ortaya çıkışını ve gelişimini ele almakta, temel ilkelerini açıklamakta ve modern yorumları ile eleştirilerini değerlendirmektedir. Böylece bu düşüncelerin günümüzde hukuk felsefesini nasıl şekillendirmeye devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Hukuk Felsefesinin Kavramı ve Dalları

Hukuk felsefesi, hukukun bilimi ya da felsefesidir. Hukuk felsefesi üç dala ayrılabilir: analitik, sosyolojik ve teorik. Analitik dal, aksiyomları ortaya koyar, kavramları tanımlar ve hukuk düzenini kendi içinde tutarlı ve mantıksal bir sistem olarak görmeyi mümkün kılan yöntemleri belirler. Sosyolojik dal, hukukun toplum içindeki fiilî etkilerini ve toplumsal olguların hukukun maddi ve usulî yönleri üzerindeki etkisini inceler. Son olarak teorik dal, hukuku kendisi için öngörülen idealler veya amaçlar doğrultusunda değerlendirir ve eleştirir. Hukuk felsefesi, hukukun doğasını genel analitik, normatif ve ampirik bakış açılarıyla ele alarak hukukun anlaşılmasını geliştirmeyi amaçlar.

Hukuk felsefesi terimine, farklı filozoflar tarafından birçok farklı anlam yüklenmiştir. Ancak hukuk felsefesi, zamanla değişen her toplumsal boyutun davranışlarını, değerlerini, ihtiyaçlarını ve amaçlarını düzenleyen kavramlarla ilgilendiği için, evrensel olarak kabul edilebilecek tek bir tanım yapmak mümkün olmamıştır. Örneğin John Austin, Hukuk Felsefesinin Analitik Okulunun kurucusudur ve aynı zamanda İngiliz Hukuk Felsefesinin

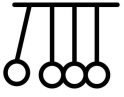
babası olarak kabul edilir. Austin, hukuk felsefesinin “hukukun bilimi” olduğunu ve çeşitli kavramların ya da bu kavramların temel ilkelerinin analizine dayandığını söyleyen ilk hukukçudur. Austin, hukuk felsefesinin konusunu pozitif hukuk olarak değerlendirmiştir. Onun düşüncesi, hukuk felsefesinin bir ahlak felsefesi değil; ahlaki ya da doğal hukuktan ayrılan, mevcut hukukun sistematik biçimde incelenmesi olduğu anlayışı etrafında şekillenmiştir. Buna karşılık Holland, hukuk felsefesini “pozitif hukukun biçimsel bilimi” olarak tanımlamıştır. Holland’a göre biçimsel bilim, ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarının kendisinden ziyade, bu kurallar tarafından düzenlenen ilişkilerle ilgilenen alandır. Bu nedenle Holland’a göre hukuk felsefesi maddi bir bilim değil, biçimsel bir bilimdir. Bununla birlikte, Austin gibi Holland da hukuk felsefesini pozitif hukuk olarak kabul etmiştir.

Hukuk felsefesi çalışmasının en önemli yönlerinden biri onun temel değeridir. Hukuk felsefesi esas olarak araştırmadan ve hukukun temel kavramlarını inşa etmeye ve açıklığa kavuşturmaya yönelik yöntemlerden oluşur. Hukuk felsefesi yeni hukuk kuralları yaratmakla ilgilenmez; aksine sistemde mevcut olan hukuka odaklanır. Ortaya konulan teoriler ve analizler, hukukçuların temel kavramlara ilişkin bilgilerini güçlendirmelerine yardımcı olabilir.

Hukuki Pozitivizmin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Doğal hukuk, geleneksel olarak doğru ile yanlışın nihai ölçütü ve hukukun evrensel temeli olarak kabul edilir. Buna karşılık, pozitivist yaklaşım hukuku ahlaki ya da metafizik düşüncelerden ayrı bir olgu olarak görür. Hukuki pozitivizmde ilahi hukuk ve ahlak, pozitif hukuktan ayrılır ve doğal hukuk hukuki geçerlilik için gerekli bir temel olarak kabul edilmez. Roscoe Pound’a göre, “analitik hukuk bilimi felsefe ve etikle tamamen bağlarını koparmıştır”; bu ifade, hukukun ahlaki sorgulamadan ayrılmasını vurgulayan pozitivist yaklaşımı ortaya koyar. Pozitivistlere göre hukukun kaynağı ve geçerlilik ölçütü; yasa koyucu, mahkemeler ya da anayasa gibi unsurlarda bulunur. Bu kaynaklar toplumsal düzenin içinde, daha özelde ise hukuki sistemin kendisinde yer alır. Evrensel bir temel yoktur.

Doğal hukuk ile hukuki pozitivizm arasındaki tartışma, bazen hukuk felsefesindeki merkezi soru olarak görülür ve bu alanı birbirine karşıt ve bağdaşmayan iki düşünce okuluna ayırır. Doğal hukuk teorileri, pozitivistler tarafından bilimsel temellerle karşılaştırılamayan

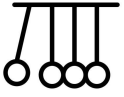

dini ya da metafizik kavramlara dayanan inançlar olarak tanımlanır. Doğal hukukçular ise karşıtlarını, duyusal deneyim yoluyla bulunamayan ya da tanımlanamayan bir gerçekliğin varlığını kavrayamamakla suçlar. “Hukuki pozitivizm” ifadesi nadiren kesin bir biçimde tanımlandığı için bu konuda bazı kavram karmaşaları ortaya çıkmıştır. Hukuki pozitivizm, yaygın olarak bilindiği şekliyle, tartışmanın en yoğun kısmı olan ve Almanca “Gesetz ist Gestz” sloganında ifade edilen, “kanun kanundur” anlamına gelen ahlaken iflas etmiş zihniyetin eleştirisiyle daha az ilgilidir. Bu slogan, özellikle hukukun Nazi rejimi döneminde nasıl işlediğine dair tartışmalarda hukuki pozitivizme yöneltilen eleştirilerle ilişkilendirilir. Aslında bu, doğal hukukun iki karşıt okulu arasındaki bir tartışmadır. Tartışma, hukuk teorisinde geçerliliğin tanımı ve uygulanması üzerine yoğunlaşmaktadır.

Hukuki Pozitivizmin Temel İlkeleri

Hukuki pozitivizm, hukukun tamamen insan yapımı bir sistem olarak varlığıyla tanımlandığı görüşüdür. Pozitif hukukun işlevi, hukuki kuralları oluşturmak ve bunları yaptırımlar yoluyla etkili kılmaktır. Pozitivist yaklaşım, hukukun ahlaki hukuk ve doğal hukuktan ayrılmasıyla karakterize edilir. Pozitivistler, doğal yasaların hukuk kavramının ayrılmaz bir parçası olduğu fikrini eleştirir. John Austin, hukuk ile ahlakın ayrılmasını güçlü biçimde savunmuştur. “Hukukun iyiliği ya da kötülüğü, fayda ölçütüyle ya da insanlığın görüşlerini bölen çeşitli ölçütlerle sınırsa da, bununla doğrudan bir ilgisi yoktur.” John Austin, hukukun doğal ya da ahlaki hukukla doğrudan ilişkili olmadığını ve bunlarla “doğrudan bir ilgisinin” bulunmadığını vurgulamıştır. Hukuk zorunlu olarak ahlaki bir kavram değildir ve ahlaki değerlendirmeler hukuktan önce gelmek zorunda değildir. Aralarındaki ilişki her ne olursa olsun, bu ilişki yalnızca tesadüfidir ve doğrudan değildir. Hukuki pozitivistlerin bakış açısına göre, hukuki kurallar bütünü ahlaki normlara bilinçli bir şekilde bağlı olmadan var olmalıdır; ancak bu normların etkisi tamamen inkâr edilmez. Ahlaki hukuka uymayan hukuki kurallara vardır, ancak bu durum onların hukuki kural olma niteliğini ortadan kaldırmaz.

Pozitivist yaklaşımın hukukun doğasına ilişkin bir diğer yönü, ideal olanın (olması gerekenin) aşkın alanı yerine, gerçekliğin ampirik alanıyla (olanla) ilgilenmesidir. Hukuki pozitivistler, doğal hukukun toplumun hukuki düzeninin temeli olmasını reddeder; çünkü doğal hukuk herkes tarafından ortak biçimde paylaşılmaz. Doğal hukuka ilişkin çelişkili

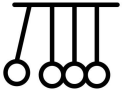
ilkeler, neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirlemeyi zorlaştırır. Bu nedenle hukuk kavramının metafizik spekülasyonlardan uzak tutulması gerekir.

Modern Hukuki Pozitivizm ve Eleştirileri

Modern hukuk felsefesi genellikle hukuki pozitivizm ile doğal hukuk arasındaki bir tartışma olarak sunulmuştur. Geçmiş on yıllardaki baskın konumuna rağmen hukuki pozitivizmin sona erdiği sıkça ileri sürülmüş olsa da, bu teori etrafındaki tartışmanın hâlâ canlı olduğu açıktır. Bu bağlamda Hans J. Morgenthau'nun hukuki düşüncesi ve hukuki pozitivizme yönelik eleştirilerinin bu tartışma içerisinde büyük ölçüde incelenmemiş olması dikkat çekicidir. Büyük ölçüde unutulmuş olan onun hukuki düşüncesi, doğal hukuk ile hukuki pozitivizm tartışmasının merkezinde yer alan sorulara cevap vermektedir. Bu düşünce, onun hukuk ve siyaset teorisine dair son derece nüanslı anlayışını ortaya koymakta ve uluslararası hukukun karşı karşıya olduğu temel sorunlara güçlü ve derinlikli bir yorum sunmaktadır. Mevcut literatür üzerine inşa edilen bu çalışma, Morgenthau'nun hukuki pozitivizme yönelik eleştirisini gün yüzüne çıkarmaktadır. Bunu, yürürlükteki hukukun içeriğinin belirlenmesinde ahlaki değerlendirmelerin rol oynayıp oynamadığı sorusunu ele alan eserlerini yeniden inceleyerek yapmaktadır. Böylece hukukun ahlaktan ayrılmasının yapaylığını vurgulayan ve uluslararası hukukun içkin sorunlarına nüanslı bir analiz sunan Morgenthau'nun hukuki düşüncesi açığa çıkarılmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, hukukun ahlaki yargılara başvurmaksızın belirlenebileceği iddiasını sorgulamakta ve Morgenthau'nun görüşlerinin günümüzde de hukuki pozitivizm ile doğal hukuk tartışmaları açısından geçerliliğini koruduğunu göstermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, hukuk felsefesinin incelenmesi, hukuk sistemlerinin ardındaki düşünce ve muhakemeyi anlamanın temelini oluşturur. Analitik, sosyolojik ve teorik olmak üzere çeşitli dallarının incelenmesi sayesinde, hukukun hem mantıksal bir yapı hem de toplumsal bir araç olarak nasıl işlediğine dair bir kavrayış elde edilir. Hukuk felsefesi içinde ayrı bir ekol olarak ortaya çıkan hukukî pozitivizm, hukuku ahlaka ya da ilahi düzene değil, otoriteye

ve kurallara dayanan insan yapımı bir olgu olarak yeniden tanımlamıştır. Austin ve Bentham'ın erken dönem teorilerinden Dworkin ve Morgenthau gibi düşünürlerin modern eleştirilerine kadar, pozitivizm etrafındaki tartışmalar hukuk düşüncesinin evrimini sürekli olarak şekillendirmiştir. Ahlaki değerlerden kopuk olduğu yönündeki eleştirilere rağmen, hukukî pozitivizm hukuktaki açıklık, düzen ve nesnellik vurgusu nedeniyle önemini korumaktadır. Nihayetinde, hukuk felsefesi ve pozitivizm birlikte, hukukun hem bir bilim hem de toplumsal bir yaratım olduğunu; kuralların kesinliği ile insan yaşamının ahlaki gerçeklikleri arasında sürekli bir denge kurulması gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça

- 1) The Editors of Encyclopaedia Britannica Encyclopaedia Britannica's editors oversee subject areas in which they have extensive knowledge, whether from years of experience gained by working on that content or via study for an advanced degree.... "Jurisprudence." *Encyclopædia Britannica*, Encyclopædia Britannica, inc., 13 Sept. 2025, www.britannica.com/science/jurisprudence.
- 2) Admin. "An Introduction to Jurisprudence: Complete Guide." *LexisNexis Blogs*, 11 Apr. 2024, www.lexisnexis.in/blogs/introduction-to-jurisprudence/#:~:text=Jurisprudence%20analyses%20the%20nature%20of,cultural%20arenas%20where%20law%20operates.
- 3) *The Morality of Jurisprudence Determined | The Province of Jurisprudence Democratized* | Oxford Academic, academic.oup.com/book/7881/chapter-abstract/153109709?redirectedFrom=fulltext. Accessed 25 Oct. 2025.
- 4) *Jetir*, www.jetir.org/papers/JETIR2403001.pdf. Accessed 25 Oct. 2025.
- 5) LawTeacher. "Overview of Legal Positivism." *LawTeacher.Net*, 30 Nov. 2001, www.lawteacher.net/free-law-essays/jurisprudence/legal-positivism.php#:~:text=Lega,l%20positivism%20is%20the%20view,moral%20law%20and%20natural%20law.
- 6) Chas, Carmen. "Hans J. Morgenthau's Critique of Legal Positivism: Politics, Justice, and Ethics in International Law - Jus Cogens." *SpringerLink*, Springer International Publishing, 30 Mar. 2023, link.springer.com/article/10.1007/s42439-023-00076-x.
- 7) Chas, Carmen. "Hans J. Morgenthau's Critique of Legal Positivism: Politics, Justice, and Ethics in International Law - Jus Cogens." *SpringerLink*, Springer International Publishing, 30 Mar. 2023, link.springer.com/article/10.1007/s42439-023-00076-x.

